

SZAKDOLGOZAT

Készítette: Demeter Zsolt

2023

Magyar Agrár - és Élettudományi Egyetem

Kertészettudományi Kar
Szőlész-borász mérnöki alapképzés

A szocialista időszak hatása a hagyományos magyar szőlőfajtákra

Demeter Zalán
Budapest

Készült a Szőlészeti Tanszéken

Tanszéki konzulens: Dr. Varga Zsuzsanna

Szakdolgozat készítés helye: Budapest

Hallgató: Demeter Zalán

A szakdolgozat címe: A szocialista időszak hatása a hagyományos magyar szőlőfajtákra

Beadás dátuma: 2023.11.12

Konzulens
(Dr. Varga Zsuzsanna)

Tanszék vezetője (Dr. Varga Zsuzsanna)

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés.....	0
2	A munka célja.....	1
3	Szakirodalmi áttekintés	2
3.1	Minőségi bortermelés ökológiai feltételei.....	2
3.2	Szőlőfajták a modernkori szőlőtermesztés előtt.....	2
3.3	A szőlőfajták átalakulása Magyarországon a múlt évszázadokban.....	4
4	A szocializmus agrárpolitikája	10
4.1	A XX. század beköszönte – a törvények.....	10
5	Módszertani változások a kommunizmusban	16
5.1	Bevett szőlőművelésmódokat alkalmazása a kommunizmus előtt	16
5.2	Változások a szocialista időszakban	17
5.3	A legnagyobb változások bekövetkezte	19
6	A kiválasztott szőlőfajták bemutatása. Név szerint: Furmint, Hárslevelű és Ezerjő.....	20
6.1	A Furmint szőlőfajta általános jellemzői.....	20
6.2	A Hárslevelű szőlőfajta általános jellemzői	20
6.3	Az Ezerjő szőlőfajta általános jellemzői	21
7	A kérdőív célja, valamint kiértékelése	22
7.1	Kérdőív összefoglalása és konklúziók	30
8	Összefoglalás.....	32
9	Szakirodalmi áttekintés	33
9.1	Könyv alapú források.....	33
9.2	Online forrás.....	33
10	Köszönetnyilvánítás	36
11	Nyilatkozatok	37
11.1	Konzulensi nyilatkozat.....	37
11.2	A szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről.....	38

1 Bevezetés

A szőlőművelés és borkészítés hosszú múltra tekint vissza Magyarországon, és a szőlőfajták választéka mindig is meghatározó tényezője volt a borvidékek gazdálkodásának és borkultúrájának. Az ország történelme során számos politikai és társadalmi változás érintette a szőlőtermesztést, amelyek jelentősen befolyásolták a fajtaválasztékot. Szakdolgozatom témája igényében készült. Célom, hogy a munkám végére egy teljes feltárást adjak a hazánkban őshonos fajtákról, valamint bemutassam az általam vizsgált politikai helyzet adta változásokat és azok a napjaink borkultúrájára mért hatását.

A szocialista időszak (1948-1989) különösen fontos időszak volt a magyar szőlőtermesztés történetében, amely alapvető változásokat hozott a szőlőfajta választékának terén. Az államosítás és a kollektivizálás hatására a szőlőültetvények többsége állami vagy kollektív tulajdonba került, és a termelés központosítottá vált. Az agrárpolitikai intézkedések, amelyek elsősorban a mennyiségi termelésre fókuszáltak, befolyásolták a fajtaválasztást is. Ebben az időszakban valamennyi régi termesztési múltra visszavezethető magyar szőlőfajta háttérbe szorult, vagy akár kiszorult a szőlőültetvényekről. (Lőrincz et al., 2015, p. 30-32)

A rendszerváltást követő évtizedekben új lehetőségek nyíltak a magyar szőlőtermesztés számára. A privatizáció és a modern technológiai fejlődés lehetővé tette új szőlőfajták bevezetését is. Az 1945-1990 közötti időszak a borvidékek hanyatlásaként jellemezhető. A benső viszályoknak köszönhetően a borvidéket még tovább rombolta, hogy az iparosodás meggátolta a mezőgazdasági munkaerő fejlesztését, a szőlőre kivetett ötszörös adókulcs pedig arra készítette a gazdákat, hogy felhagyjanak a szőlőműveléssel vagy kivágják területeiket. (Hazslinszky, 2018, p. 11)

Mint az Tompa Imre a Modernizációs hiányosságok. Tokaj a rendszerváltás előtt című tanulmányából kiderül, az 1948-as 243,2 ezer hektárnyi szőlőterületből 14700 hektár vált gazdátlanná, és 27000 hektár a földosztás során aprózódott el; ekkora területen mintegy félmillió lakos osztozott. 1949-ben rendeleti úton számolták fel a szőlészeti és borászati felügyelőségeket és a hegyközségeket, melyet majd csak az 1994. évi CII. törvény hoz vissza. A szőlő- és borágazat teljesen szétvált, ez utóbbi állami kezekbe került. (Tompai, 2018)

Fontos kérdés, hogy mennyire sikerült megőrizni a magyar ősi szőlőfajták elterjedését a mai napig, és milyen százalékos arányban találhatók meg ezek a fajták a jelenlegi termesztett szőlőfajták között.

2 A munka célja

A diplomamunkám célja a Magyarországi szőlőfajta választék változásának bemutatása a szocialista időszakban, és hatásainak értékelése a jelenlegi szőlőfajták elterjedésére. Az időszakos politikai változások, köztük az agrárpolitikai intézkedések, az államosítás, radikálisan átalakították a szőlőtermesztést és a borkultúrát egyaránt. A szocialista időszaknak ez a fajtaválasztékra és a szőlőtermelés sokszínűségére gyakorolt hatása máig érezhető. Kutatásom célja a mai napig ható következmények feltárása.

A kutatás során alapvetően két fő kérdésre koncentrálok: elsőként, hogyan változott a szocialista időszak alatt a magyar szőlőfajták elterjedése a borvidékeken. Az 1948-tól 1989-ig tartó szocialista időszak jelentős társadalmi-gazdasági változásokat hozott Magyarországon, amelyek érintették a szőlőtermelést és a borkészítést is. Az agrárpolitika célja a mennyiségi termelés növelése volt, és ennek megfelelően a fajtaválaszték is e célt szolgálta. Ennek eredményeként a korábban nagyobb területeken termesztett, de minőségi borokat eredményező hagyományos magyar szőlőfajtáknak csökkent a területe, vagy akár teljesen eltűntek a szőlőültetvényekről.

Másodszor, a kutatásom célja a mai napig termesztett szőlőfajták közötti arány megismerése. Azon belül az, hogy milyen százalékban találhatók meg a mai termesztésben a hagyományos magyar szőlőfajták. A rendszerváltás után a szőlőtermelés privatizálódott, így a magánszemélyek és cégek számára ismét lehetőség nyílt saját fajtaválasztást végezni. Az elmúlt évtizedekben a szőlőtermesztés fejlődött. A modern technológiai fejlődés hatására képesek voltak a gazdák külföldi szőlőfajták termesztésére, amelyekre a nemzetközi borpiac igényei hatottak.

A kutatásom eredményei nemcsak történeti és agrártudományi értelemben járulnak hozzá a magyar szőlőművelés megértéséhez, hanem gyakorlati vonatkozásaik is lehetnek. Az átfogó elemzésnek köszönhetően felismerhetjük a szocialista időszak agrárpolitikájának hosszú távú hatásait, és rávilágíthatunk a magyar szőlőfajták megőrzésének és népszerűsítésének jelenkori lehetőségeire. Ezenkívül a kutatás eredményei is fontosak lehetnek a hazai és nemzetközi borkedvelő közönség számára, akik így betekintést nyerhetnek a magyar borkultúra múltjába és jelenébe, valamint megérthetik a hagyományos magyar szőlőfajták jelentőségét. A kutatás hozzájárulhat a kulturális örökségünk részét képező ősi fajták megmentéséhez és megőrzéséhez, elősegítve ezzel az őshonos szőlőfajták népszerűsítését és a magyar boripar fenntartható fejlődését.

3 Szakirodalmi áttekintés

3.1 Minőségi bortermelés ökológiai feltételei

A Magyarországi területek alkalmasak minőségi bortermelésre, ezáltal ismert és elismert borokat tudnak a hazai gazdák előállítani. Ahhoz, hogy ez létrejöjjön, elsősorban az ökológiai feltételeknek kell megfelelni. Ezek közül a legfontosabbat szeretném először említeni. Ami a hatásos hőösszeg, aminek az értéke Celsius fokban van kifejezve. Jelentése, hogy a tenyészidőszakban a +10 Celsius fok feletti napi átlaghőmérsékleteknek az összege. Ennek a több évtizedes átlaga országos szinten 1300 Celsius fok. További ökológiai jellemzőik a tenyészidőszakra jutó minimum 1500 napsütéses óraszám és éves szinten legalább 350 mm csapadék. Ezek a mennyiségek, elengedők ahhoz, hogy a korai és közepes érésű szőlőfajták beérjenek, és javítás nélkül készüljön minőségi bor belőlük. Az illat-, íz- és zamatanyagok kialakulására is kedvezően hatnak, ezek elengedhetetlen fontossággal bírnak a minőségi borokban.

3.2 Szőlőfajták a modernkori szőlőtermesztés előtt

A kerti szőlő (*Vitis vinifera*) és a szőlőtermesztés bölcsőjének a mai Törökország, Irán, Örményország területét tekintjük (Transz-Kaukázus). A szőlő termesztésbe vétele 5-6000 éve itt kezdődött a ligeti szőlő (*Vitis silvestris*) értékesebb gyümölcsöt adó egyedeinek gondozásával, azok kiválasztásával, később szaporításával. Ilyen módon alakult ki a kerti szőlő (*Vitis vinifera*), amely azóta nagy mértékben átalakult.

Erről a területről terjedt el később nyugati irányba. Egyiptomban Kr.e. 2500-ban több fajtáról is maradt fenn írásos emlék, ahol megörökítették a termesztés és borkészítés fontosabb lépéseit. Görögországból Itáliába is eljutott a szőlőkultúra. Itáliában a termesztés technológiai fejlődése zajlott: szabályos telepítés, karózás, metszés, zöldmunka, szaporítás (dugványozás, oltás, magvetés).

Pannónia (részben a mai Magyarország) területére ezután Probus (Kr. u. III. század) császár csapatai hozták be a szőlőtermesztés kultúráját. Ez főleg a szerémségi területet jelentette, de érintette a mai villányi és a szekszárdi borvidéket is. A Probus császár előtti időkben ebből származó piaci versenyelőnye miatt tiltották a pannóniai szőlőtelepítést. A bort kőből és agyagból készült amfórákban, bortömlőkben, földbe épített vermekben, agyaghordókban tartották, bortömlőkben, amfórákban szállították. (Marton, 2017)

A középkorban, 13-15. században, Magyarországon a szőlőművelésnek és a borászatnak meglehetősen gazdag kultúrája volt. Számos régi magyar szőlőfajta uralta a magyar vidékeket,

mint például Ágoshark, Balafánt, Cudarszölő, Rózsaszölő, Török Gohér, Sárfehér és még számos másik. Magának a borkultúrának és az ezzel szorosan összekapcsolódó szőlőtermesztésnek egyik meghatározó alapkövei voltak a Bencés szerzetesek megfelelő intézkedései a szőlőművelésre, illetve a borkészítésre vonatkozóan. Ebben az időszakban a Tokaji borvidék nem volt híres. Az adott közösségek és kolostorok is meglehetősen nagy szerepet játszottak a XIII-XIV. században mérvadó szőlőfajták térnyerésében. (Krónikás, 2017) A „sötét” középkor történelmi eseményei jelentősen befolyásolták az akkor Magyarországon uralkodó szőlőfajták átalakulását. A török hódoltság alatt, amely Buda 1541-es elesésétől egészen a Habsburg felszabadításig, 1699-ig tartott, az addig felvirágoztatott magyar szőlő- és bortermelés meglehetősen nagy veszteségeket élt meg. Ennek oka, hogy az Oszmán Birodalom a régi nagy Magyarország jókora részét a fennhatósága alatt tartotta, valamint az Oszmán Birodalom hivatalos vallása az iszlám volt, amely tiltja hívőinek az alkohol fogyasztását, ezen két kardinális okból kifolyólag a szőlő- és borkultúra fejlődése stagnált.

Azonban érdemes megjegyezni, hogy nem irtották teljesen szánt szándékkal a szőlőültetvényeket a törökök - a különböző vámjövödelmeknek betudhatóan. A balkáni szőlőkultúra a Kárpát-medencében ebben az időben kezdett elterjedni, amelynek domináló szőlőfajtái a Kadarka és a Kövidinka voltak a közép dunántúli területeken, amely török hódoltság alatt volt. (Marton, 2017)

Az elmúlt századokban általában, azokat a szőlőfajtákat preferálták, amelyek nagyobb mennyiséget hoztak. Szakdolgozatom ezen pontján kiemelnék két szőlőfajtát, amely már ebben a korban is elterjedt volt. A Hárslevelű szőlőfajta, amely meglehetősen közel áll a Furminthoz, a Kárpát-medencében terjedt el. A Hárslevelű a Furmint és a Plantscher spontán kereszteződésének eredményeként jött létre. A hárslevelű története különböző magyar borvidékeken, például Tokajban, Somlón és Debrőn (Egri borvidék) is megfigyelhető.

A Furmint az egyik legrégebbi magyar szőlőfajta, amely nagy valószínűséggel a Kárpát-medencéből ered. Érdemes megemlíteni, hogy a Furmint genetikai sokfélesége a legmagasabb Tokajban, továbbá számos változat eredeztethető belőle. A török hódoltság után egy nagyméretű szőlő-visszatelepítési hullám indult meg az 1750-es évektől, és majdnem egy évszázadig tartott. (Kielmayer, 2009)

A 18–19. században domináló szőlőfajták a Fehér bakator, amely Nápoly környékéről származó szőlőfajta, és onnan terjedt el a magyar borvidékekre. A Mustos fehér, amely valószínűleg Arad környékéről származik, a Pozsonyi fehér, amely feltehetően magyar eredetű,

valamint a Szerémi zöld, amelyet már az 1800-as évek elején termesztettek. Továbbá számos másik alfajta is kialakult, amely miatt a magyar szőlőültetvények nagyrésze kevert fajtaállományú volt.

3.3 A szőlőfajták átalakulása Magyarországon a múlt évszázadokban

A XIX. század dereka után, egészen pontosan, 1860 – 1873 közötti Magyarországon jelenlévő régi magyar szőlőfajtákat és úgy általánosságban a szőlészetet és borászatot Keleti Károly foglalta össze a Magyarország szőlészeti statistikája című könyvében. A szőlőfajták diverzitása ebben az időszakban még jelentősebb magasabb volt a későbbi korszakokhoz viszonyítva. A szőlőfajták területi ismertetése előtt mindenképpen le kell szögezni, hogy már akkor empirikus megfigyelések útján tudták, melyik szőlőfajta, melyik borvidéken fog megfelelő minőségű termést hozni. Továbbá a hőmérséklet és a domborzati viszonyok befolyásoló szerepének pontosítása is zajlik az adott szőlőfajoknál, hogy egyenletesebb minőségű bort hozzanak. (Károly, 73-78)

A táblázatban látható a fehér bort termő szőlők fajtaszámának sokasága. A táblázatokban nem az összes forrásban taglalt borvidéket foglaltam össze, hanem kiragadtam hat darabot.

1. Táblázat - Borvidékeken számottevő szőlőfajták 1860-1873 között (Károly, 73-78)

Borvidékek					
Ruszt-sopron-pozsonyi borvidék		Pest-nógrádi borvidék		Buda-sashegyi borvidék	
Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők
Zöld dinka Rakszőlő Casselos Zöld Sylváni Lampartner Schintauer	Nincs adat	Dinka Frankus Fehérgohér Sárfehér Rakszőlő Sárfehér frankus Gohér Mézes fehér	Kadarka	Furmint Rakszőlő Aprófehér Sárfehér Mézes fehér Vörös dinka	Kadarka Burgundi

2. Táblázat - Borvidékeken számottevő szőlőfajták 1860-1873 között (Károly, 73-78)

Borvidékek					
Szent Miklósi borvidék		Villányi borvidék		Tokaji borvidék	
Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők
Furmint Fügér Fehér dinka Fehér burgundi Gyüdi fehér Fehér muskatály	Kadarka Portugizi Morvozio violette	Rizling Fehér burgundi Sárfehér Tökös fehér Juhfark Gyüdi fehér Bajor Furmint Fügér	Kadarka Portugizi	Vigályos furmint Hólyagos furmint Vicsiri furmint Rongyos furmint Madarkás furmint Fehér szőlő Gohér Balafaut Muskatály Hárslevelű Juhfark Purcsin	

Az 1874 – 1914 között pusztító, Amerikából érkezett filoxéravész nagy vonalakban tizedelte meg az akkor számottevő őshonos magyar szőlőfajtákat. A Földművelési Ipari és Kereskedelmi miniszter szigorú intézkedéssel próbálta megfékezni a fertőzés terjedését és a károk minimalizálását, azonban a számos intézkedés ellenére sem sikerült időben reagálni erre a rettenetes vészre, amely a magyar borvidékeknek 40-60% -os veszteséget okozott, és számos régi magyar szőlőfajta eltűnéséhez vezetett. Az intézkedések egyike arról rendelkezett, hogy a fertőzött vidékekre megpróbáltak ellenállóbb szőlőfajtákat telepíteni, amelyek Amerikából érkeztek. Ilyen szőlőfajták voltak például a Noah, Elvira, Othellót, Herbemont, York Madeira. Azonban ezen szőlőfajták nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mivel lényegesen gyengébb minőséget produkáltak, mint a filoxéravésszel nem ellenálló elődjeik. (Ismeretlen szerző, 2023)

Miközben a filoxéra vész tombolt, az akkori Bánffy kormány megpróbálta rendeletben szabályozni borvidékekre lebontva a telepíthető régi magyar szőlőfajtákat, valamint nyugati európai szőlőfajtákat. 250. A „földművelésügyi m. kir. minister. — 1896. évi 60.900. szám. Utasítás az állami szőlészeti és borászati szakközegek számára, az 1896: V. t.-cz. végrehajtása körül teljesítendő szolgálatukra nézve (Romsics et al., 2010 p. 322-332) Az 250. 1896. évi

60.900 szám.” Utasítás szerinti telepíthető szőlőfajták listáját a X. Táblázat tartalmazza. A táblázatok a 18 megnevezett borvidék közül csak 6-ot tartalmaz, alapvetően a szemléltetés a célja, hogy megmutathassam, hogy mekkora volt az átfedés a fehér, valamint vörös bort termő szőlőfajták között. Általánosságban elmondható, hogy a fehér bort termő szőlőfajták változatosabbak voltak a vörös bort termő szőlőfajtáknál. Ennek ellenére észrevehető az is, hogy a fehér bort termő szőlőfajták közül az adott borvidékeken megtalálhatóak a régi hagyományos magyar szőlők, mint az Ezerjő, Hárslevelű, Budai zöld, Furmint. Az említett szőlőfajták az utasításban leírt borvidékek nagy részén termesztethetők voltak. A vörös bort termő szőlőfajták is választékosak voltak, de lényegesen kisebb fajta számmal rendelkeztek.

3. Táblázat - Borvidékeken számottevő szőlőfajták 1896 (250. A földmivelésügyi m. kir. minister. — 1896. évi 60.900. szám. Utasítás az állami szőlészeti és borászati szakközegek számára, az 1896: V. t.-cz. végrehajtása körül teljesítendő szolgálatokra nézve (oldalak 322-332)

Borvidékek					
Ruszt-sopron-pozsonyi borvidék		Pest-nógrádi borvidék		Buda-sashegyi borvidék	
Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők
Furmint	Nagy burgundi	Mézes fehér	Nagy burgundi	Mézes fehér	Kadarka
Rakszőlő	Oporto	Sárfehér	Merlot	Olasz rizling	Nagy burgundi
Ezerjő	Cabernet	Olasz rizling	Kadarka	Sárfehér	Merlot
Muscat Lunel	Merlot	Juhfark	Oporto	Juhfark	Cabernet
Zöld Sylvani	Kék frankos	Ezerjő		Budai zöld	
Olasz rizling		Zöld Sylvani		Rakszőlő	
Zöld Veltelini		Piros dinka			
Piros Veltelini		Piros tramini			
Rotgipfler		Fehér frankos			
Ruhländi		Fehér dinka			
Mézes fehér					
Piros tramini					

4. Táblázat - Borvidékeken számottevő szőlőfajták 1896 (250. A földművelésügyi m. kir. minister. — 1896. évi 60.900. szám. Utasítás az állami szőlészeti és borászati szakközegek számára, az 1896: V. t.-cz. végrehajtása körül teljesítendő szolgálatukra nézve (oldalak 322-332)

Borvidékek					
Somlyói borvidék		Neszmélyi borvidék		Eger-visontai borvidék	
Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők
Furmint	Nem ajánlható	Juhfark	Nagy burgundi	Fehér frankos	Kadarka
Juhfark		Sárfehér	Kék frankos	Bakator	Nagy burgundi
Mézesfehér		Apró fehér	Cabernet	Juhfark	
Sárfehér		Mézes fehér	Merlot		
Budai zöld		Olasz rizling	Kadarka		
Rajnai rizling		Budai zöld	Oporto		
		Piros Veltelini	Szent-Lőrincz		
		Hárslevelű			
		Ezerjó			
		Furmint			
		Vörös dinka			
		Semillon			
		Sauvignon			
		Zöld Sylvani			

A magyar királyi földművelésügyi miniszter 1941-es 210800. számú rendeletében fogalmazott a szőlővesszők és szőlőoltványok forgalmáról, amelyben meghatározta, hogy adott borvidékekhez, mely szőlőfajtákat lehet telepíteni. (A Magyar Királyság Belügyminisztériuma, 1942 p.597-598)

Az X. táblázatban látható, hogy meglehetősen kevés szőlőfajtát határoztak meg telepítésre az 50 évvel azelőtti adatokhoz képest. Ehhez nagyban hozzájárult a filoxéravész is. Továbbá szeretném kiemelni, hogy a felsorolt borvidékekből csak azon borvidékeket választottam ki, amelyek ugyanazok, vagy hasonlóak, mint, amelyeket kiválasztottam az előző összefoglalók során. Észrevehető, hogy a vörös bort termő szőlőfajták száma lecsökkent, valamint a fehér bort termő szőlőfajták száma sem növekedett a hasonló borvidékeken. A hagyományos magyar szőlőfajták itt is megtalálhatóak, mint a Furmint, Ezerjó és Hárslevelű.

5. táblázat - Borvidékeken számottevő szőlőfajták 1941 (A m. kir. földművelésügyi miniszter 1941. évi 210.800. számú rendelete – 597-598)

Borvidékek					
Soproni borvidék		Neszmélyi borvidék		Eger-visontai borvidék	
Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők
Zöld veltelini	Kék frankos	Zöld veltelini	Nincs adat	Olaszrizling	Kadarka
Piros veltelini	Nagy burgundi	Piros veltelini		Hárslevelű	Nagy burgundi
Ezerjő		Piros szlankamenka			Cabernet franc
Olasz rizling		Piros Dinka			Medoc noir
Zöld sylvani,		Olasz rizling			
Sárga muskotály		Sárga muskotály			
		Passatutti			

6. táblázat - Borvidékeken számottevő szőlőfajták 1941 (A m. kir. földművelésügyi miniszter 1941. évi 210.800. számú rendelete – 597-598)

Borvidékek					
Villányi borvidék		Somlyói borvidék		Tokjai borvidék	
Fehérbort termők	Vörösbort termők	Fehér bort termők	Vörösbort termők	Fehérbort termők	Vörösbort termők
Mézes fehér	Kadarka	Furmint	Nincs adat	Furmint	
Furmint	Nagyburgundi	Hárslevelű		Hárslevelű	
Rajnai rizling		Rajnai rizling		Sárga muskotály	
Fehér burgundi		Juhfark		Csabagyöngye	
Szagos bajnár		Rakszőlő		Passatutti	
Ottonel muskotály		Sárga muskotály		Afus ali	
Csabagyöngye					

A múlt évszázad során jelentősen átalakult a magyar szőlő-bortermelés és -kultúra, oly módon, hogy az addigi tengernyi szőlőfajtából álló kultúrákat egyszerűsítették. Ezen folyamatban számos másik, párhuzamosan lejátszódó alfolyamat is szerepet játszott, mint például a nemzetiségi viszonyok alakulása az adott termőterületeken, az ezekből fakadó kulturális különbségek eltérései a szőlőművelésre, és bortermesztésre vonatkozóan. Azonban a természettudományos ismeretek fejlődése miatt ezen különbségek elkezdtek halványulni. Mindazonáltal érdemes kiemelni, különösen a XX. század második feléhez kapcsolódóan az

állam befolyásoló és irányító szerepét, amely ugyancsak hatással volt a szőlő- és borkultúra átalakulására.

A XX. században a hagyományok számottevően inkább épültek az előtte lévő évszázadokban, generációról generációra. Ezen ismereteket támogatta az akkoriban megerősödő témához kapcsolódó szakirodalom. A tudást folyamatosan frissítették és próbálták naprakészen tartani. Ugyanakkor a tudás áramlását nehezítette a magyar szőlő- és borágazatra jellemző „bezártság”. Míg a szőlőtermesztésben el lehetett lesni, hogy milyen módon, milyen időszakokban kell adott fajtákkal bánni, addig a borkészítésben a pincészetek nem szerették megosztani fortélyait, hogy milyen eljárási metodikával csinálják a minőségi munkákat. Ezen jelenség miatt maga a borkészítés hagyománya számos irracionális elemmel is rendelkezik, mivel a jobbágy-paraszti borkészítőknek nem volt meg a megfelelő borkémiai és mikrobiológiai tudása. A hagyományos paraszti szőlőtermesztést a régi magyar szőlőfajták dominálták. Továbbá a XX. század elején meglehetősen nagy volt a zűrzavar a fajták, és alfajták sokasága miatt. Mivel még a szőlőterületek homogenizálása előtti időkről beszélünk, ebben a korban rendkívül sok olyan szőlőfajta létezett, amelyek gyengébb minőséget, kevesebb mennyiséget hoztak, valamint rosszul termékenyültek. Továbbá Németh Márton foglalta rendszertani keretbe, és definiálta a több száz évre visszatekintő paraszti hagyományokat és megfigyeléseket. (Csoma, 2012)

Következésképpen elmondható az összegyűjtött és bemutatott adatok és leírások alapján, hogy a szőlőfajta-választék jelentősen csökkent az elmúlt bő egy évszázad alatt, amelyhez számos tényező hozzájárult: a filoxéravész, szigorú kormányzati rendelkezések, valamint befolyásoló történelmi események. Látható, hogy 1896-ban, amikor az akkori kormány megpróbált reagálni a filoxéravészre, a szőlőfajták választéka magas volt, valamint néhány nyugat európai fajta is megjelent a borvidékeken. Elmondható továbbá az is általánosságban, hogy a vörösbort termő területeken többnyire a Kadarka és a Nagyburgundi dominált a XIX. század derekától egészen az 1940-es évekig. Mindazonáltal, kiemelve a fehérbort termő szőlőfajták közül a Sárfehér, Hárslevelű, Furmint, valamint a Mézes fehér szőlőfajtákat, elmondhatjuk, hogy néhány hagyományos magyar szőlőfajta megmaradt az elmúlt évszázadok megmérettetése után is az 1940-es évekre. A szőlőfajták fennmaradásához nagy vonalakban hozzájárultak az olyan paraszti és jobbágyi földművesek tapasztalatai, akik szőlőműveléssel foglalkoztak.

4 A szocializmus agrárpolitikája

4.1 A XX. század beköszönte – a törvények

A 19. században hazánk mind a szőlőtermesztés, mind a bortermelés tekintetében nagyhatalom volt. Szőlőültetvényeinek területe ekkor meghaladta a 430 ezer hektárt, a bortermelés nemegyszer az évi 10–14 millió hektolitert.

A 19. században a filoxéravész előtt a szőlőművelésben élen jártunk, a borkezelés azonban nagyon alacsony színvonalú volt. A külföldre szállított bor betegen, hibásan érkezett meg, a hordókezelés, a bor lefejtése a seprőről és a kénezés nem volt általános. A reformkorban egyre sürgetőbbé vált a korszerű szőlőtermesztési és borászati eljárások bevezetése, a borhamisítások, visszaélések megszüntetése.

A borvidékek (18) első beosztását egy 1893-as törvény határozta meg. A filoxéravész előtt az egyik legrangosabb borvidékünk a Szentendrétől Nagytétényig húzódó Buda-sashegyi borvidék volt, ahol főként fehérborszőlő-fajtákat termesztettek, de külföldön is híres volt a Kadarkából készült sashegyi vörösbor. A Pest–nógrádi borvidékről két szőlőfajta származik: az Ezerjó és az Acsai fehér. (Varga, 2018)

Az 1870–1880-as évekre kialakult virágzó szőlő- és borgazdaságra súlyos csapást mért a filoxéravész, amelynek következtében a bortermelés 20 év alatt a több mint 6 millió hl-ről 800 ezerre csökkent, s a borhiány borhamisításhoz, borimporthoz vezetett. Az éveken át Olaszországból behozott bor nagy része szintén hamisítvány volt, így időszerűvé és sürgetővé vált a mesterséges borok készítését megtiltó bortörvény megalkotása. A filoxéravész előtt a borgazdálkodást csupán helyi érvényű rendelkezések szabályozták. Az első országos érvényű jogszabályt, a bortörvényt 1893-ban jelentették meg. Alapelve a hamisítások elleni küzdelem és azok szankcionálása volt. 1881-ben az okszerű borkezelés fejlesztése és terjesztése, az előnyös értékesítés és export elősegítése érdekében megalakult az Országos Központi Mintapince, amelynek feladata volt a termelő és a kereskedő közötti kapcsolat megteremtése, a begyűjtött borok mintaszerű kezelése és a pincemesterek oktatása. Az igazgatóság tagjai nagybirtokosok voltak, elnök-vezérigazgatója gr. Szapáry István lett. A Mintapincét 1883-ban a Magyar Bortermelők Országos Szövetkezete (MBOSZ) vette át, majd 1918-ban felszámolták.

A filoxéravészt követő rekonstrukció után az I. világháború és az azt követő események is súlyos csapást mértek a borgazdaságra. A szőlőültetvények 2/3-a trianoni határokon belül maradt, míg a lakosság a határokon kívülre került, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása a külpiacok elvesztését hozta, mindez túltermeléshez, nagymérvű árcsökkenéshez vezetett.

A bekövetkezett túltermelési válság, amely tárolótér- és hordóhiánnyal járt, továbbá a gyenge kereslet és a megnövekedett költségek (szőlőoltványok, permetezőszerek) a szőlőtermesztést ráfizetésessé tették. Az 1930-as években kissé javult a helyzet: nőtt a borexport, pinceszövetkezetek, állami borpincék létesültek, ahol a borokat szakszerűen kezelték. A javulás ellenére azonban súlyos problémaként jelentkezett a kevés befektetést igénylő direkttermő fajták rohamos terjedése – a szőlőültetvények 20–25%-át tették ki.

A II. világháborút követően a mezőgazdasági területek folyamatosan csökkentek. Ennek főbb okai az infrastrukturális és városfejlesztési folyamatok, amik Európa számos országában végbementek. Az 1945-ös földreform során több jelentős folyamat is megkezdődött. Az egyik ilyen a birtokok kollektivizálása, azaz úgynevezett állami gazdaságokba kezdték el szervezni a gazdaságokat. (A földterület, oszk.hu)

Így állami tulajdonként tudták kezelni az eredetileg magántulajdonú földeket. Ugyan már vége volt a háborúnak, azonban ezek a szövetkezetek szovjet mintára még mindig beszolgáltatási kötelezettséggel jártak (az adóterhek mellett). Ennek mértéke esetenként hatalmas volt, 1955-ben például egy kat. holdra számítva több mint 500 kg búzaegységnek megfelelő élelmiszert gyűjtöttek be. (Az átlagtermés 700–900 kg volt.) (Az emberi tényező, oszk.hu)

Az állam ezen eszközöket még változatos adminisztratív és gazdasági nyomással kombinálta, mint például az élőállatokkal való kereskedelem korlátozása vagy a folyamatos ellenőrzések. 1949-től ráadásul az ország vezetése nyílt osztályharcot hirdetett, gazdák ezreit fogták perbe, és sújtották büntetésekkel, még ha ezen személyeknek az egyetlen bűne csak az volt, hogy 25 kat. holdnál nagyobb földje volt. Az előbbieket következményeként hiánygazdaság alakult ki, alapvető élelmiszerek is nehezen elérhetővé váltak, virágzott a feketepiac. Mindezen eszközök hatása nagy valószínűséggel közrejátszott az 56-os forradalom kirobbanásához, annak az agrárszektor irányából történő támogatásához. (Agrárpolitika és irányítás, oszk.hu)

A forradalom után hatalomra kerül Kádár-kormány meglepő döntésre szánta el magát: eltörölte a kötelező beszolgáltatást és lehetővé tette a szövetkezetekből való kilépést. Erre nem volt ekkor még példa a szocialista tömb országai között, azonban számos oka volt: a Rákosi-korszakban ez volt a legnagyobb terhe a magyar parasztságnak, így egy általános elégedetlenség övezte ezt a kötelezettséget az agrárszektorban.

A termelőszövetkezetekből való kilépés lehetősége is egy engedménynek tekinthető a parasztsággal szemben, láthatjuk, hogy ezután hamarosan a szövetkezetet kétharmada felbomlott a tagok kilépése miatt. Ez nem aratott átütő sikert azonban a párt vezetésében: a Földművelésügyi Minisztérium egyes tagjai arra figyelmeztettek, hogy a földművesekkel való

kivételezés, a gazdasági folyamatok engedélyezése a kapitalista tendenciák megerősödéséhez vezet. Azonban a Mezőgazdasági Minisztérium (a továbbiakban MGM) munkatársai cáfolták ezen állításait, azt állították, miszerint a morál javulása által okozott hatékonyság-növekedés növekvő termeléssel fog párosulni, ami így egyenértékű lesz a múltbéli beszolgáltatási kötelezettséggel. 1957-es év eredményei végül a MGM állításait támasztották alá, a szabadabb gazdasági körülményeknek köszönhetően a mezőgazdaság megfelelő minőségben volt képes ellátni a városok élelmiszerellátását, így a szocialista vezetés belátta, hogy egyes területeken érdemes hallgatni az alulról szerveződő agrárlobbira.

Az 1958/59 telén a rendszer újraindította a kollektivizálásokat, miszerint az állami gazdaságok mellett termelőszövetkezeteket kezdett el létrehozni, majd ezekbe szervezni a gazdálkodókat. Ez ugyan kevésbé volt megterhelés a gazdaságoknak, mint az óriási mértékű beszolgáltatások, azonban ez újból feszültségeket szült: ugyan a szövetkezetek tulajdona „papíron” a szövetkezeti tagoké volt, viszont az állam erősen beleszólt a finanszírozási kérdésekbe. Az állam a szovjet kolhozokhoz hasonló maradékelvű finanszírozást érvényesítette, miszerint a szövetkezetnek először az állam felé kellett törlesztenie a kötelezettségeit (adók, munkadíjak, hiteltörlesztések stb.), majd csak ezután fizethette ki a gazdálkodók munkabérét. Ez azt jelentette, hogy a parasztságnak kiszámíthatatlan volt a megélhetése, nem tudták soha előre megjósolni, mekkora összegre számíthatnak.

Erre a válaszreakciónak az volt, hogy rengeteg gazdálkodó elkezdte a kötelezően csak előírt minimum munkaidőt teljesíteni a szövetkezetben, vagy egyes családok pl. a lassabban, rosszabb hatékonysággal dolgozó családtagjaikat kezdték el szövetkezeti munkára küldeni, pl. időseket, nőket. Így a termelésük leghatékonyabb része a háztáji gazdaságokra tudott összpontosulni. Így a tsz-ek rövid idő alatt rossz hatékonyságú szervezetekké váltak, nem voltak megfelelőek arra, hogy ellássák az ország élelmiszerigényeit újból. Így Kádárék rá voltak kényszerítve, hogy külföldről hozzanak be élelmiszereket, ami a szovjet vezetés kritikáját vonta maga után, hiszen '45 előtt az ország még agrárexportőr volt.

Ebben a feszült helyzetben végül a Földművelésügyi Minisztérium és a párt Mezőgazdasági Osztálya volt a közvetítő a gazdák és a hatalom között. Sikerült elérniük, hogy egyre több alulról jövő kezdeményezés nyerjen teret a tsz-ekben, sőt akár egyedi az adott területre specifikus megoldásokat alkalmazzanak a szervezetekben. Ezek új folyamatokat indítottak el, ami a pártvezetés figyelmét sem kerülte el. 1963-ra elkészültek a mezőgazdasági reformjavaslatok, majd ezeken 1964-től kezdve kezdték alkalmazni. Ebben számos olyan javaslat született meg, amely szakított a sztálini gazdálkodási felfogással, mint pl. csökkenteni

kell a mezőgazdaság iparral szembeni hátrányos megkülönböztetését vagy a gazdálkodók életszínvonalát emelni.

Ahogy az 1960-as évek közepében sikerült elérni, hogy az ország a kenyérgabonát illetően önellátó tudott lenni, a húsimport pedig csökkent, az agrárlobbinak sikerült több reformot is életre hívni. Az országban létrehoztak egy új tulajdonformát, így különbséget tudtak tenni a következetes és nem következetes szocialista tulajdon között. Ezenfelül ezután a szövetkezetekben titkosan választották a szervezet vezetőit és a bizottságot, így képesek lettek a szövetkezetek az önigazgatásra. Az önrendelkezés lehetőségével a tsz-ek szabadon felállíthatták a saját finanszírozási modelljeiket, megszervezhették a munkarendjüket és a termények szabad árusíthatták. Azonban fontos megjegyezni, hogy ebben az időszakban is jelentős, a szövetkezeti termeléssel összemérhető volt a háztáji gazdaságok termelése.

A reformokkal együtt egyfajta nyugati nyitás is végbement, az ország csatlakozott az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetéhez, aminek egyik szocialista ország sem volt akkoriban a tagja.

Joggal merül fel a kérdés itt azonban, hogy mikor vesszük górcső alá az 1968-as intézkedéseket, azonban fontos megjegyezzük, hogy ugyan 1968-ban radikális és átfogó intézkedéseket vezettek be, azonban ezek hatványozottan tudták kifejteni a hatásukat az őket megelőző reformok következményeinek hatására. Jól alátámasztják ezt az állítást az adatok is: ugyan a nemzeti jövedelem 1968 és 1971 között éves átlagban 6,2%-kal nőtt, ugyanezen időszakban a termelőszövetkezeti szektor növekedése 9,4% volt.

Az ekkor már erős agrárlobbinak sikerült elérnie, hogy a IV. ötéves tervben sikerült növelnie a mezőgazdaság részesedését a nehézipar rovására. Ezeket a folyamatokat azonban a nehézipar képviselői és haszonélvezői erősen elleneztek, egyenesen azt állították, hogy az utóbbi nagyjából egy évtizedben végbement agrárforradalom eredményei a nehézipar kárára mentek végbe. Így az 1970-es évek elején leállították az agrár reformkurzust, majd gazdasági, adminisztratív és büntetőjogi támadásokat indítottak a tsz-ek ellen, teljesen semmibe véve az utóbbi években elért eredményeket.

Az 1970-es években az előbbieken kívül számos reform segítette a magyar mezőgazdaságot, egyes területeken még előnyt is élveztek más ipari területekkel szemben. Például ebben az időszakban sikerült elérnie a szektornak, hogy a mezőgazdasági munkások is jogosultak legyen nyugdíjra. Az évtizedben a mezőgazdasági termelés kilőtt, jelentős fejlődésen keresztül.

Ebben az időszakban a háztáji gazdálkodás még az előtte levő időszakoknál is nagyobb volumenűvé vált, jelentős részét tette ki a gazdaságnak. Majd az 1980-as években az állampárt

folyamatosan leépítette az agrárszektorra érintő támogatásokat, ami így igen nehéz helyzetbe került, hiszen a bevételek előtte sem tudták teljes mértékben fedezni a kiadásait. Ez azért is volt probléma, hiszen a szektor nem tudta már ebben a szektorban jelentősen növelni a gazdaságosságát, megragadt az 1970-es évek szintjén. 1986-ban az állami gazdaságok 5,3, a szövetkezetek 7,2%-a volt veszteséges, 27, illetve 24%-a alacsony jövedelmű. Kiemelkedő jövedelmet (az átlag másfélszeresénél magasabbat) ért el körülbelül ötödrészüket. (A mezőgazdaság közgazdasági viszonyai, oszk.hu)

A direkttermőket kezdetben filoxéra-ellenállóságuk miatt termesztették, később előtérbe került a betegségekkel szembeni ellenállóság és a kevesebb befektetéssel és munkával, növényvédelem nélkül elért nagyobb termés szempontja. A direkttermők a legalacsonyabb áron is magasabb jövedelmet biztosítottak a termesztőknek. A silány direkttermő bor évi termése 1 millió hl-t is elért, gyakoriak voltak a borhamisítások is, mindez ártott bortermelésünk hírének és rangjának. A túltermelés leküzdésére, a hamisítások megtorlására és a minőség javítására 1924-ben létrehozott Nemzetközi Borhivatal (OIV) alapítói között Magyarország is jelen volt, amely egyúttal a magyar borászat nemzetközi elismertségét is jelezte. (A borászat, oszk.hu)

A fajtaválaszték átalakulás az elmúlt évtizedekben nagyüzemi szőlőfajta választások határozták meg. A gépesítés miatt a széles sorközü magamműveléses termesztéstechnológia variánsai terjedtek el. A második ötéves terv (1961-1965) keretein belül 47 hektáros szőlőtelepítés program valósult meg. Nem sikerült jól megvalósítani részben a megfelelő szakmai tudás hiánya, részben a tervgazdálkodás feszített tempójának és részben a rossz fajtaválasztéknak köszönhetően. Ezek a területek az Alföldön jöttek létre a nagy üzemekben, akik az addig is jól bevált szőlőfajtákban bíztak.

Közel 7000 hektár Kövidinkát, 5200 hektár Kadarkát, 4400 hektár Ezerjót, 3000 hektár Arany sárfehért, 2000 hektár Piros szlankát. A Leányka szőlőfajtából 1800 hektáron, míg az Olaszrizlingből 9000 hektáron termesztettek korai érésű, minőségű bortermő szőlőket. Azonban a régi fajtaösszetétel miatt nem tudott sikeres lenni az ötéves terv, így 1965-ben kinyilvánították, hogy a nagyüzemi szőlőtermesztés egyik legfontosabb eleme a megfelelő fajtahasználat. Az 1970-es években egyre ismeretebbé vált a termelők körében, hogy a magasművelésen melyek azok a fajták, amiket érdemes termeszteni. A magas minőséget biztosító és minél korábbi érésű fajták felé nyitottak.

A fitotechnikai műveletek fejlesztésének és a magas művelés biológiai alapjainak a megismerésével fontos és a mai napig érvényes megjegyzéseket közöltek. Az első megjegyzés

szerint a 8-10 tonna termésmennyiség mellett, minőség romlása nélkül is lehet korai és közepes érésű fajták minőségi szőlőtermesztése magas művelésmód mellett. Továbbá, hogy a savtarmalmukat gyorsan elvesztő (Ottonel Muskotály, Tramini, Rizlingszilváni) fajták magasművelésen jobb minőséget tudnak biztosítani, mint a hagyomány művelés módoknál. A harmadik ötéves terv végére (1971-1975) már csak minőségi és a világpiaci trendeknek megfelelő borszőlő fajták telepítése történt. Főleg a nagyüzemeknél volt fontos megválasztani ezeket a fajtákat.

A borvidékeken 100 évre visszamenőleg tudunk találni feljegyzéseket, amik korlátoztak a gazdákat, hogy milyen fajtákat telepíthetnek az adott területeken. Több rendelet alapján tudunk tájékozódni. Az első ilyen feljegyzések az 1896. évi V.tc.-ből és ezután több rendeletből lehet megállapítani. Az adatok alapján 1896-ban 60, 1941-ben 54, 1959-ben 50, 1997-ben 75 még 1990-ben 64 engedélyezett szőlőfajta volt. 1896-ban hozott legelső rendelet óta nem sok fajta maradt meg az akkori fajtaválasztékból, ami napjainkban is telepíthető (Ezerjő, Furmint, Hárslevelű, Leányka).

5 Módszertani változások a kommunizmusban

5.1 Bevert szőlőművelésmódokat alkalmazása a kommunizmus előtt

Elsőként fontos, hogy meghatározzuk a tőkeművelésmód pontos definícióját. Ez a fajta művelésmód állandó helyre kiültetett, metszéssel meghatározott formára alakított 3 év vagy annál idősebb fás részeinek vagy részének a nagyságát, a számát, alakját, egymáshoz és a talajhoz viszonyított térbeli elhelyezkedését jelenti. A tőkének a szerkezeti vázán elvégzett különféle munkafolyamatokat (metszés, hajtásválogatás stb.) más és más módon kivitelezzük, így alakulnak ki a különféle tőkeművelésmódok.

A tőkeművelésmódokon belül létezik hagyományos/régi művelésmódok is. A 19. század második felében készült statisztikai adatok alapján tudható, hogy Magyarországon körülbelül száz-százötven évvel ezelőtt háromféle szőlőművelési módot alkalmaztak. Ezek a következők voltak: fejművelés, bakművelés és lugasművelés. A három közül a legelterjedtebb a fejművelés volt, amely a szőlőtermő területek mintegy háromnegyed részén dominált. A maradék területeken főként bakművelést alkalmaztak. A lugasművelés inkább a háztájéki művelés terén volt elterjedt, számottevő ültetvény nagyságban nem volt elterjedve.

Elsőként szeretném bemutatni az imént említett háromféle szőlőművelési mód közül a fejművelést. Metszéskor mindig erőteljesen visszavágjuk a vesszőket azért, hogy alacsonyan tartsuk a tőkeformát. Ilyenkor a folytonos visszametszés miatt egy amorf alakú, földre simuló tőkefej alakul ki. Ezen az idős tőkerészen két évnél idősebb részek nincsenek, azért, mert akkor nem lehet betakarni a téli fagyok ellen. A hagyományosan művelt ültetvényekben nem érte el a tenyészterület az 1 négyzetmétert. Magyarországon támasz nélküli szőlőtermesztésként terjedt el egy speciális fejművelés, ennek megnevezése a gyalogművelés. Ugyanakkor jól illeszthető karós és huzalos tám-rendszerhez is. Az Ezerjő szőlőfajtát a Móri borvidéken 90%-ban ebben a művelésmódban termesztették. Az évenként bekövetkezett sok metszési seb, beszáradással jár együtt, ami fokozatos tőkefejelhaláshoz vezet. Ez ennek a művelésmódnak a sajátos velejárója, ezt a pusztulást megakadályozni ezáltal nem lehetséges.

A második művelési módszer a bakművelés, amelynek lényege, hogy a tőkén szabályosan elhelyezkedő kettő évnél idősebb elágazásokat alakítunk ki. Ezeket a szakmában szarvaknak vagy bakoknak nevezünk. Ezek az évenkénti szabályos és rendszeres metszésnek a következményeiképpen alakulnak ki. Természetesen egy tőkén ennél több szarvat is ki lehet alakítani, ahogy a szőlőtőke öregedik. Karós támasz mellett művelik, és rendkívül kicsi törzzsel rendelkeznek. Ennek hatására donga forma alakul ki, ami minden oldalról megfelelő megvilágítást kap. Legszebb formáját a Balatonkörnyéki borvidékeken érte el. Elsősorban a

Badacsonyi és a Somlói borvidékeken találhatunk nagyon szép ültetvényeket. Ezt a fajta művelésmódot még ma is használják olyan hegyvidéki területeken, ahol nem lehet gépesíteni a túl nagy lejtésszög miatt. A magyar szőlőtermesztés kultúrájában fontos szerepet tölt be a hagyományok megőrzésében, ezért turisztikai jelentőséggel is bír.

A filoxéra vész (1875) előtt készített statisztikai adatok szerint Keleti Károly által írt a KSH online adatbázisában talált közlést vettem forrásként. A szőlészeti statisztikák közvetlenül a bortermelő közösségektől érkeztek. Ezeket az adatokat személyesen ők dolgozták fel, hatóságok teljes érintkezése nélkül. Erre azért volt szükség mert a helytartótanács statisztikai kimutatásai nem voltak elég részletesek. Az akkori magyar birodalomhoz tartozott Erdély, valamint Horvát-Szlavónia terület is. Ezeket az adatokat levonásra számítottam, mivel szakdolgozatomban elsősorban a magyarországi területek érdekeltek.

Az összterület hektárban 425 413 hektár volt, ami a levonás után 335 873 hektárra módosult. A feljegyzésből az is kiderül, hogy akkoriban Magyarországon a legelterjedtebb művelésmód a tiszta fejmetszés volt, törpe vesszőkkel, karók nélkül. Utána következik ugyanez a metszésmód, csak itt magas vesszőkkel és karókkal történik a művelés. Ez a két termesztéstechnológiai módszer akkoriban 72 százalékát tette ki az összes Magyarországon művelt szőlőnek. A fajtaösszetételről pontos, hektárban kifejezett területi adatok nem állnak rendelkezésre, viszont az fellelhető, hogy melyik borvidéken milyen fajtákat termesztettek. Az általánosságban elmondható, hogy a hagyományos fajták közül a Furmint több híres borvidék jelen volt. Ilyen borvidékek például Baranya megyében a Villányi borvidék, a Balaton-melléki borvidéken a Badacsonyi rész, a Fertőmelléki borvidéken kifejezetten csak Furmintot termeltek, és természetesen a Tokaj-Hegyaljai borvidék, ami kifejezetten erről a fajtról híres. A filoxéravész következtében 20 év alatt 225 ezer hektár pusztul ki, ami az akkori nagyságnak több mint az 50 százalékát jelentette. A Dunántúlon 70 százalék, valamint a Tokaj-Hegyalja borvidéken volt a legnagyobb a pusztítás, ott az akkori állomány 90 százaléka pusztult ki. 1896-ban kiadtak egy törvényt a szőlőfelújításról, ennek hatására állami szőlőtelepek létesültek Egeren vagy Miklóstelepen. (Ismeretlen szerző, A szőlő metszése In.: arcanum.hu)

5.2 Változások a szocialista időszakban

Ezen időszakot, vagyis az 1945-1990-ig tartó korszakot szőlészeti szempontból hanyatló időszaknak tekintjük. A második világháború befejezése után hatalmasnak számítottak a károk, mind az emberáldozatot tekintve, mind pedig pénzügyileg. A mezőgazdaságban 1938-as értéken számítva a kár nagyjából 3,6 milliárd pengő volt. Ezeken a tényezőkön

kívül megszűnt a külkereskedelem teljes egészében. Az ültetvények nem voltak rendszeresen művelve, és bizonyos részük kiöregedett. A szőlőre kivetett ötszörös adókulcs eredménye az lett, hogy sokan kivágták az ültetvényeket vagy az ipar elszipolyozta a munkaerőt. Ezek sem segítették a területek megfelelő helyreállítását. (Szilágyi, 2022)

A hagyományos intézményrendszert teljesen felszámolták, ennek hatására további negatív hatású átalakulások következtek. Teljes egészében kettéválasztották a szőlészetet és a borászatot. A borászatot államosították, és 7 darab állami pincegazdaságot hoztak létre. A magán gazdák a szőlészeti ágazatban ki voltak szolgáltatva a 7 nagy pincegazdaságnak teljes mértékben. Ennek hatására a termelés ismét csökkent a borvidékek arculatai megváltoztak, a termékpaletta pedig nagy mértékben beszűkült.

Jelentősegteljes változások következtek be az 1960-as évek végétől a szőlőtermesztésben. Ezek a változások nagy mértékben eltértek a régi hagyományos paraszti művelésmódoktól, valamint a hagyományoktól. A KGST-n belüli piac hatalmas elvárásokat támasztott a magyar szőlészet és borászat felé. A minőség háttérbe szorult, és a mennyiség lett a fontos szempont. Ezért ebben az időszakban olyan művelésmódok terjedtek el, amikkel nagy mennyiséget lehetett betakarítani. Ebben az időszakban magasművelésmódban telepítették a szőlőt, amelyet Lenz Moser, egy alsó-ausztriai gazda módszere reformált, és tett az akkori korban innovatívvá. A lényege az, hogy az eddigi alacsony művelésmódot felemelték 1,7 méteres magasságra, ezzel létrehozva a magasművelésmódot. Ebből fakadóan ez a művelésmód elősegítette a gépiesítést, ami gyorsabban elvégzendő zöldmunkákhoz vezetett. Ezzel ellenkezőleg visszaszorította a kézimunka igényt a szőlőmunkálatoknál, és csökkentek a szüreti költségek is. A magasművelésmódokhoz hozzátartozik, hogy a sor- és tőtávolság megnövekedett, ezáltal a hektáronkénti tőkeszám mennyisége lecsökkent. Azonban a termőfelület nagyságát ezzel tudták növelni, a cél pedig az volt, hogy egy egybefüggő lombkoronát hozzanak létre, így alakult ki a nagyüzemi iparszerű termelés, innentől kezdve ez jellemezte a telepítéseket hazánkban a szocialista időszak végéig. Ezek a művelésmódok a Moser művelés a Sylvoz művelés, az ernyőművelés, az egyes függőnyművelés és a kettős függőnyművelés. A függőnyművelés a kordon művelések között a legmagasabb törzsszel rendelkezik, ez 160-180 centiméter között van. Egymástól körülbelül 40 centiméterre helyezük el a hónaljvesszőkből kialakított, úgynevezett nyakas termőalapokat, amelyeken a metszés folytatható. Sajátos zöldmunkája ennek a művelésmódnak a fésülés, amivel a hajtásokat elválasztjuk egymástól, ezáltal egy jól megvilágított szellős lombot kapunk. Ez miatt a függőnyművelés nem alkalmas

a nagyon merev, felálló hajtásokat nevelő fajtáknál. Ilyen fajták voltak a pontuszi, hagyományos fajták, mint az Ezerjő, Furmint, Hárslevelű. Az 1960-as években elkezdték gyártani a féllánc talpas hidas szőlőművelő traktorokat a Vörös Csillag Traktorgyár rajzai alapján a Mezőgazdasági Gépjavító Tröszt üzemében. Elsősorban az Alföldön elterülő borvidékeken alkalmazták, valamint a síkvidéki és homokos talajú ültetvényekben. Mégiscsak az 1970-es években sikerült a hidas traktoroknak elterjedniük a művelésben. (Csoma, 2012)

5.3 A legnagyobb változások bekövetkezte

A legnagyobb változások a szocialista időkben az Alföldi borvidéken történtek. Elsősorban a Bács-Kiskun megyei síkvidéki ültetvények kiterjesztését szorgalmazták, hiszen az akkori vezetés elsősorban a magasművelésű, nagyüzemi, gépített szőlőtermesztésben látott potenciált. A Duna-Tisza közti régió homokbuckás területeiből alakítottak ki szőlőtelepítésre alkalmas területeket. A Magyar Nemzet cikke szerint 12000 holdon telepítettek szőlőültetvényeket, amire az ötéves terven belül volt költségvetésük. Ez a telepítés a cikk írásáig (1962 novembere) valósult meg. A szőlőtermesztő nagyüzemekben a termelés három-négyszerese volt a hagyományos, régi paraszti ültetvényekéhez képest. (Magyar Nemzet, 1962)

6 A kiválasztott szőlőfajták bemutatása. Név szerint: Furmint, Hárslevelű és Ezerjő

6.1 A Furmint szőlőfajta általános jellemzői

Egy tipikus magyar fajtáról van szó, ami a *convar pontica* rendszertani csoportba tartozik és alapvetően egy késői érésű fajta. Magyarországon 3946,4 hektáron termesztik 2015-ös felmérés alapján. Az első feljegyzett említése a furmintnak Magyarországon 1623-ból származik, és ebben az időszakban már Tokaj-Hegyalján megtalálható volt. A XVIII. század elejére a Furmint a Tokaji borvidéken lett domináns fajta, de más területeken is telepítették. A legnagyobb mennyiségben szintén ezen a borvidéken vannak ültetvények jelenleg is belőle. További számottevő mennyiség, valamint minőségi bor még a Nagy-Somló borvidékről jegyezhető fel. Ennek a borvidéknek köszönheti a széleskörben elterjedt hírnevét is a szőlőfajta. Az itt kialakuló mikroklima hatására bekövetkezik a szőlőszemnél az úgynevezett aszús töppedés. Ez vízvesztéssel jár, ugyanakkor cukor koncentrációjának a növekedésével. Az ország legtöbb borvidékén megtalálható fajta. (Benyák et al., 2003)

Morfológiáját tekintve a levele tagolt, ötkarójú, vállöble nyitott. Levélszéle csipkés, fonákja gyapjas. Fürtje középnagy (130g), hengeres, tömött fűrtű. Bogyószíne zöldes-sárga.

Termesztési jellemzőit illetően fontos tudni róla, hogy erős növekedésű, fagyérzékeny, rothadásérzékeny, nemes rothadásra hajlamos (aszúsodó). Későn érő, bortermő. Bora illatos, fajtajelleges, kifejezetten kemény karakterű. Az aszú borok alapanyagát adja. (Lőrincz et al., 2015)

6.2 A Hárslevelű szőlőfajta általános jellemzői

Őshonos magyar szőlőfajta, ami a *convar pontica* szőlőrendszertani csoportba tartozik, késői érésű. Magyarországon 2015-ös felmérés szerint 1610,4 hektáron termesztették. A Hárslevelű fajta említése Tokaj-Hegyalja borvidékhez köthető. A Hárslevelű névének korai feljegyzései a 18 század végéig érnek vissza. A Hárslevelűt több borvidéken is termesztik Magyarországon, de a Tokaj-Hegyalja továbbra is a legjelentősebb termőhelye. A Somló és más területek is kedvelt termőhelyek. A Furmint féltestvérének is szokás nevezni. A Furmint, valamint a Plantscher nevű szőlőfajták spontán kereszteződéséből jött létre. (Kielmayer et al., Letöltés dátuma: 2023.08.29)

Morfológiáját tekintve levele ép, kerekded, vagy vese formájú, U alakú, nyílt vállöböllel. Levélszéle csipkés a fonáki része gypjas. Fürtje nagy vagy igen nagy (180g), hosszú, hengeres. Bogyói zöldessárgák.

Termesztési jellemzői közé tartozik, hogy erős növekedésű, fagy, -rothadás, illetve aszályérzékeny. Későn érke, aszúsodásra képes és bőtermő. Bora egyértelműen fajtajelleges, hársmez illattal rendelkezik, finom és lágysavtartalommal rendelkezik. Aszú borok készítésére is használják. (Lőrincz et al., 2015)

6.3 Az Ezerjő szőlőfajta általános jellemzői

Kárpát medencei őshonos fajta, convar pontica szőlőrendszertani csoportból származik, közepes érésű fajta, amely 689,1 hektáron terjesztik egy 2015-ös felmérés szerint. Viszont egy 2020 feljegyzés szerint már kevesebb mint 400 hektáron művelték ezt a fajtát. Egyéb nevei Zátoki, Korponai, Budai fehér, Fehér bakator. Az 1800-as évek végéig a Soproni borvidék meghatározó fajtája volt. Manapság a legjobb minőségű borok a Móri borvidéken készülnek. A Magyar Zászlósborok rendjének a zászlósborra kitüntető elismerést A Móri Ezerjő 2003-ban nyerte el. További borvidékek, ahol jelentősebb területeken termesztene ezerjót a Neszmélyi és a Kunsági borvidékek. A legelterjedtebb művelési módok a bakművelés, valamint a nagyüzemi művelési formák (Guyot művelésmód).

Morfológiáját tekintve levele szív alakú, tagolt, 3-5 karéjú. Az öbleiben gyakran fog található. Levélszéle csipkés, fonákja gypjasszörös. Fürtje középnagy (170gramm), vállas, tömött. bogyói fehérsárgák.

Termesztési jellemzői közé sorolható, hogy erős növekedésű, fagy és rothadásérzékeny. Bőtermő és közepes érésű. Bora kifejezetten kemény savakkal rendelkezik, ezáltal sokáig és könnyen érlelhető. (Lőrincz et al., 2015)

Hagyományos szőlőfajtákról összességében elmondható, hogy meglehetősen sok fajta már a filoxéra vész idejében kikerült az ültetvények számottevő részéből, vagy teljesen eltűntek. A világháborús időszakok következtében ezek az ültetvények kiöregedtek, és mindezek után kezdtek el próbálkozni nyugati fajták telepítésével is. (Amerikai Magyar Népszava, 1974)

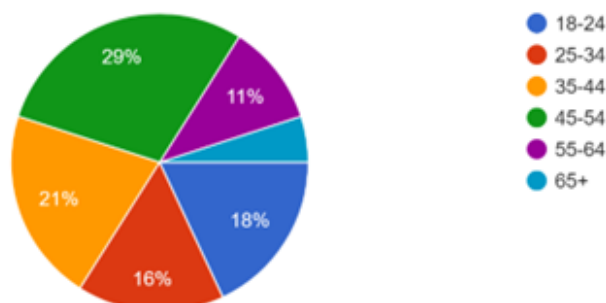
7 A kérdőív célja, valamint kiértékelése

A szakdolgozatom során végig vettem az elmúlt évszázadok szőlőfajta-választékának változását kiemelve a szocializmus során hozott reformok hatását a fajtaösszetételre. A szakirodalmi elemzésem során számos kérdés felmerült bennem, azzal kapcsolatban, hogy vajon, a számos rendelet, intézkedés, amelyek a szőlőfajta telepítésekre vonatkoztak, hogyan befolyásolták az emberek bor-, és szőlőismeretét, valamint milyen hatással lehettek a régi magyar szőlőfajták ismertségének fennmaradására. Ezen kérdések vizsgálatára készítettem egy kérdőívet, amelyben három hagyományos magyar szőlőfajtaról tettem fel kérdéseket a népszerűségükre vonatkozóan. Továbbá néhány borfogyasztással kapcsolatos kérdést is feltettem.

A kérdőívnek a Szőlőfajták ismertsége címet adtam. A kérdőívet százan töltötték ki, illetve 14 kérdést tettem fel. A kérdőív három régi magyar szőlőfajta helyezett a hangsúlyt, amelyek név szerint: Furmint, Hárslevelű, Ezerjő. Érdekes leszögezni az elemzés elején, hogy ez egy meglehetősen csekély mintaelemszám, amelyből nem lehet nagyvolumenű következtetéseket levonni. Azonban egy kisebb közelítő képet kaphatunk a mai társadalom bor- és szőlőkultúrájáról.

Nulladik kérdésként egy teljesen alapvető demográfiai kérdést tettem fel, amely célja kizárólag arra vonatkozik, hogy meg tudjuk állapítani, hogy a válaszadók életkora milyen arányban oszlik meg. A válaszadók 66 %-a 35 év feletti volt, amely azt sugallja, hogy a kitöltők kétharmada a szocialista érában született vagy élt. Az internetem létrehoztam, egy Google Docs formátumú kérdőívet, amit a Facebook-on 2023 szeptember 21.-én feltöltöttem, annak érdekében, hogy az ismerőseim kitöltsék.

100 válasz

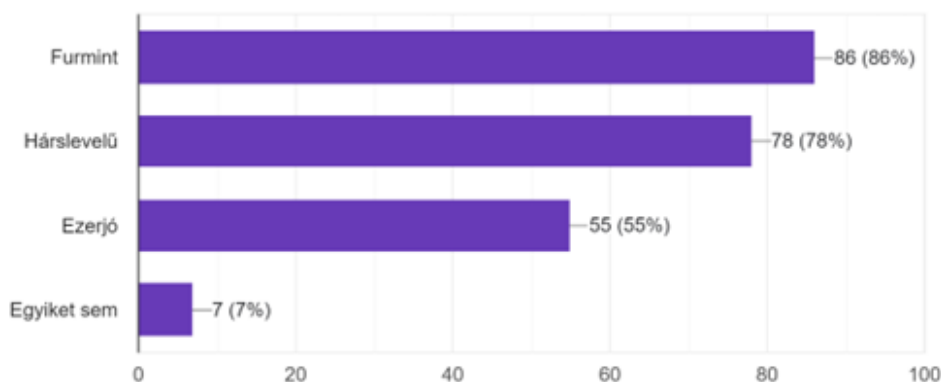

1. diagramm: Mi az Ön életkora? Válaszok száma: 100 db

Az első kérdés: Jelölje be, hogy melyik hagyományos magyar szőlőfajtákat ismeri a kérdőív leírásában felsoroltak közül?

Az első minőségi kérdés tulajdonképpen arra vonatkozott, hogy a kérdőív elején meghatározott három régi magyar szőlőfajta (Furmint, Hárslevelű, Ezerjő), mekkora ismertségnek örvend. Az oszlopdiagram alapján elmondható, hogy a Furmintot ismerik a legtöbben, utána következik a Hárslevelű, majd az Ezerjő.

100 válasz

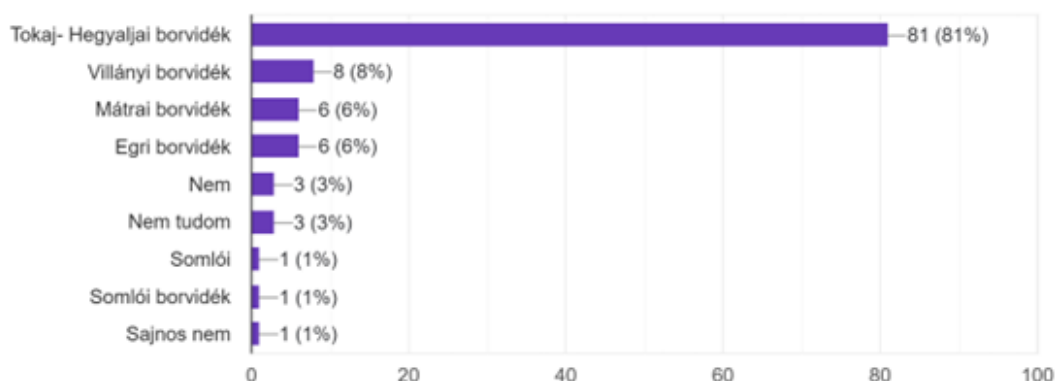

2. diagramm: Jelölje be, hogy melyik hagyományos magyar szőlőfajtákat ismeri a kérdőív leírásában felsoroltak közül? Válaszok száma: 100 db

Második kérdés: Tudja, hogy az Furmint szőlőfajta melyik borvidékhez köthető?

A második kérdésben, és majd a soron következő két kérdésben is (3-4. kérdés), azt vizsgáltuk, hogy az említett három hagyományos magyar szőlőfajtának tudják-e az emberek a hozzá kapcsolódó fő borvidékét. A Furmint szőlőfajtánál a válaszadók 81 %-a tudta, hogy a Furmint szőlőfajta a Tokaji borvidéken terem a legjobban.

100 válasz

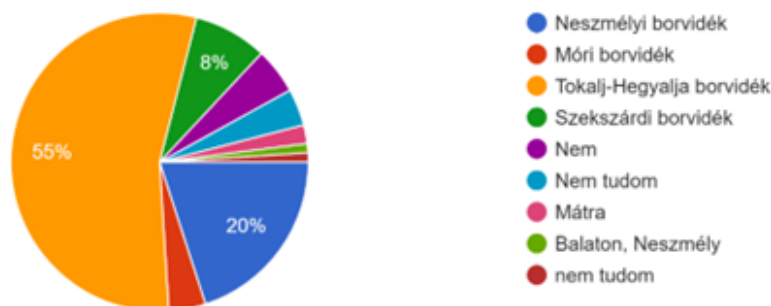

3. diagramm: Tudja, hogy az Furmint szőlőfajta melyik borvidékhez köthető? Válaszok száma: 100 db

Harmadik kérdés: Tudja, hogy az Hárslevelű szőlőfajta melyik borvidékhez köthető?

Ahogy már említve lett az előző kérdésnél, úgy ennél a kérdésnél is megállapítható a grafikonról, hogy a válaszadók 55%-a tudta, hogy a Hárslevelű szőlőfajta elsődleges borvidéke a Tokaji borvidék.

100 válasz

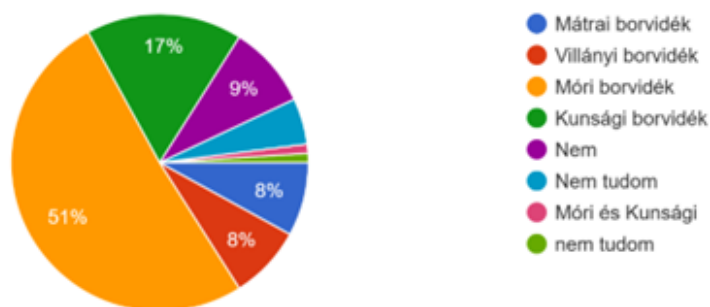

4. diagramm: Tudja, hogy a Hárslevelű szőlőfajta melyik borvidékhez köthető? Válaszok száma: 100 db

Negyedik kérdés: Tudja, hogy az Ezerjő szőlőfajta melyik borvidékhez köthető?

A negyedik kérdésnél is megállapítható, hogy a kitöltők 51% tudta, hogy az Ezerjő szőlőfajta elsődleges borvidéke a Móri borvidék.

100 válasz

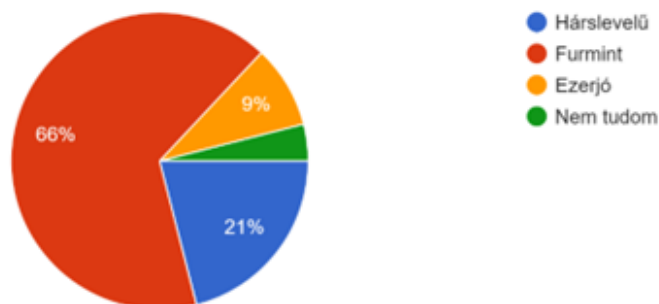

5. diagramm: Tudja, hogy az Ezerjó szőlőfajta melyik borvidékhez köthető? Válaszok száma: 100 db

Ötödik kérdés: Ön szerint melyik szőlőfajtának van a legnagyobb hírneve az alábbi szőlőfajták közül?

Az ötödik kérdés lényege abban rejlik, hogy megpróbáltam rangsoroltatni a felsorolt régi magyar szőlőfajták hírnevét, ismertségét. Várható volt, hogy a Furmint szőlőfajtát fogják a legtöbbben ismerni, mivel a Furmint az egyik legpopulárisabb szőlőfajtánk, hungarikumunk.

100 válasz

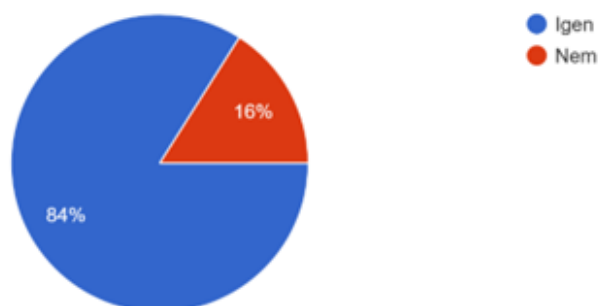

6. diagramm: Ön szerint melyik szőlőfajtának van a legnagyobb hírneve az alábbi szőlőfajták közül? Válaszok száma: 100 db

Hatodik kérdés: Ön kóstolt már Furmint szőlőfajtából készült bort?

A hatodik kérdés, valamint a soron következő két kérdés is (7-8. kérdés), arra vonatkozott, hogy kiderítsem, a meghatározott szőlőfajtákat kóstolták-e már a kitöltők. Látható, hogy a válaszadók 84 %-a kóstolta már a Furmint szőlőfajtából készült bor.

100 válasz

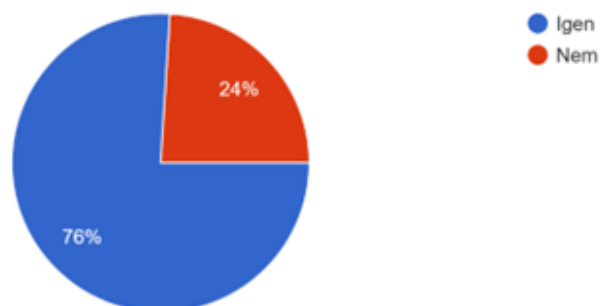

7. diagramm: Ön kóstolt már Furmint szőlőfajtából készült bort? Válaszok száma: 100 db

Hetedik kérdés: Ön kóstolt már Hárslevelű szőlőfajtából készült bort?

A kördiagramról leolvasható, hogy átlagosan 100 emberből 76 fogyasztott már olyan bort, amely tartalmazott Hárslevelű szőlőfajtát. Ezen kérdés alatt a házasított borokat is értjük.

100 válasz

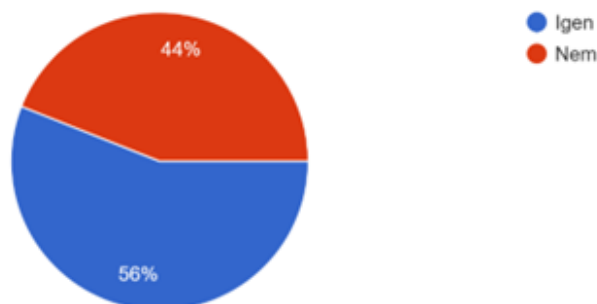

8. diagramm: Ön kóstolt már Hárslevelű szőlőfajtából készült bort? Válaszok száma: 100 db

Nyolcadik kérdés: Ön kóstolt már Ezerjó szőlőfajtából készült bort?

A kördiagramról megállapítható, hogy az Ezerjó szőlőfajtából készült bort csak a válaszadók 56 %-a fogyasztotta, meglepő, hogy annak ellenére, hogy jóval kisebb népszerűségnek örvend, a kitöltők több mint fele kóstolta már.

100 válasz

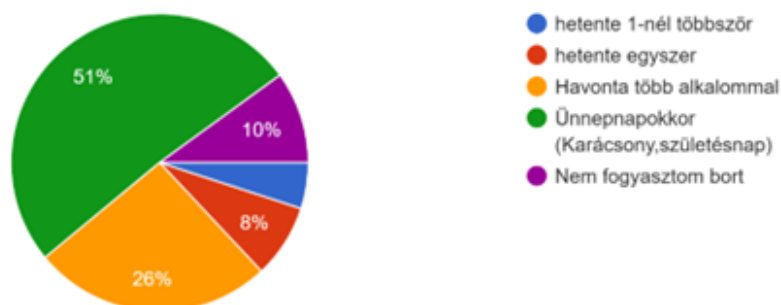

9. diagramm: Ön kóstolt már Ezerjó szőlőfajtából készült bort? Válaszok száma: 100 db

Kilencedik kérdés: Milyen gyakran iszik hagyományos magyar szőlőfajtákból készült bort?

A kilencedik kérdés a borfogyasztási szokások gyakoriságát hivatott vizsgálni, kihegyezve a kérdőívben meghatározott régi magyar szőlőfajtákra. A kapott válaszok alapján elmondható, hogy a válaszadók fele kizárólag ünnepnapokkor fogyaszt ezen szőlőfajtákból készült bort. Továbbá látható, hogy a kitöltők 10 %-a egyáltalán nem fogyaszt bort. Megállapítható azonban, hogy 90%-a kitöltőknek fogyaszt bort valamilyen gyakorisággal.

100 válasz

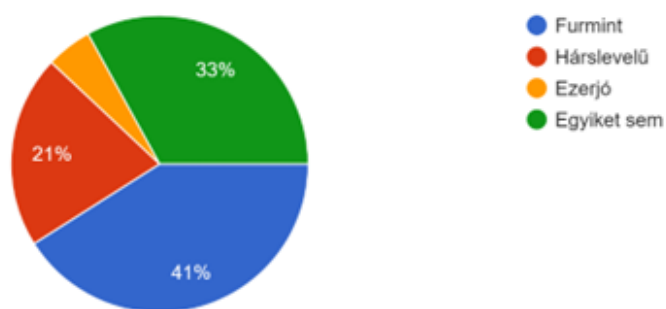

10. diagramm: Milyen gyakran iszik hagyományos magyar szőlőfajtákból készült bort? Válaszok száma: 100 db

Tizedik kérdés: Melyiket fogyasztotta a felmérésben említett szőlőfajtákból készült borok közül az elmúlt évben a leggyakrabban?

A tizedik kérdés egy adott idő intervallumon belül vizsgálta, hogy a kitöltők fogyasztottak-e a meghatározott régi magyar szőlőfajtákból készült bort az elmúlt egy évben. A kördiagramról leolvasható, hogy a Furmintot fogyasztották a legtöbben az elmúlt egy évben, ezután következett a Hárslevelű, majd az Ezerjő. Érdekes kiemelni azonban, hogy a válaszadók 33 %-a nem fogyasztott egyáltalán ezen szőlőfajtákból készült bort az elmúlt egy esztendő során.

100 válasz

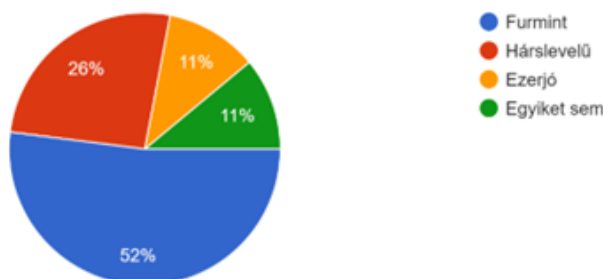

11. diagramm: Melyiket fogyasztotta a felmérésben említett szőlőfajtákból készült borok közül az elmúlt évben a leggyakrabban? Válaszok száma: 100 db

Tizenegyedik kérdés: Melyik bort választaná szívesebben a felsoroltak közül?

A tizenegyedik kérdés által pedig azt szerettem volna kideríteni, hogy ha választani kellene a három felsorolt hagyományos magyar szőlőfajta közül, akkor melyiket választanák az emberek. A kitöltők 52%-a választaná a Furmintot, 26% a Hárslevelűt, illetve 11% az Ezerjőt, végül, de nem utolsó sorban pedig 11 % egyiket sem.

100 válasz

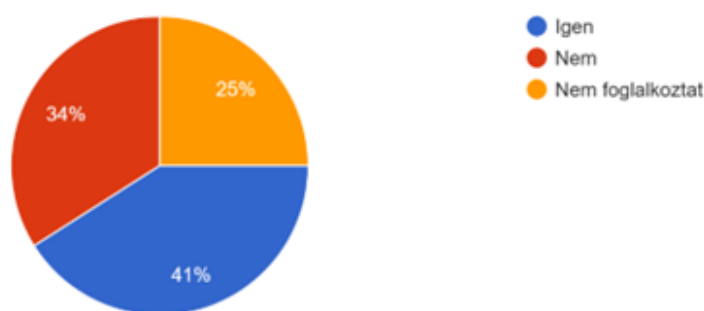

12. diagramm: Melyik bort választaná szívesebben a felsoroltak közül? Válaszok száma: 100 db

Tizenkettedik kérdés: Befolyásolja Önt a döntésében az, hogy magyar szőlőfajta vagy világfajtából készült bort igyon?

A tizenkettedik kérdésben azt szerettem volna kideríteni, hogy a kitöltőket befolyásolja-e, a borvásárlási folyamat során a döntéshozatalukban az, hogy magyar szőlőfajtából készült bort, vagy világfajtából készült bort vásároljanak. A kördiagramról leolvasható, hogy a válaszadók 41%-át befolyásolja a szőlőfajta eredete és a kitöltők 59%-át egyáltalán nem foglalkoztatja a megvásárolni kívánt bor szőlőfajtájának eredete.

100 válasz

13. diagramm: Befolyásolja Önt a döntésében az, hogy magyar szőlőfajta vagy világfajtából készült bort igyon?
Válaszok száma: 100 db

Tizenharmadik kérdés: Miért választja a hagyományos magyar szőlőfajtákból készült bort?

Az emberek a hagyományos magyar szőlőfajtákból készült bort különböző okokból választják. Sokan azért választják ezeket a borokat, mert hazaiak, és előnyben részesítik a hazai termékeket. Emellett sokan hangsúlyozzák a borkínálat minőségét, mivel a magyar borokat kiváló minőségűnek tartják, ezen állítást alátámasztja a következő kapott válasz: „Mert számomra fontos a hagyomány, a magyar bor kiváló minőségű.”, valamint „Ha az ember ismeri a magyar szőlőfajtákat, és tudja milyen minőségi bort készítenek belőle, nem szeretne más választani.”. Vannak, akik egyszerűen azért választják, mert büszkék magyarságukra és a hazai termékekre, ezen kijelentésemet pedig bizonyítja az egyik kérdőív kitöltő által adott válasz is, hogy: „Ízük miatt és mert hazai”. A válaszadók között ugyanakkor olyanok is vannak, akik inkább az ízvilág vagy az ismertség alapján döntenek a magyar borok mellett. Az összességében a hazai szőlőfajtákból készült borok iránti elkötelezettség, minőség és hazaszeretet is hangsúlyos szempontok a választásban.

Tizennegyedik kérdés: Mi lenne az a tényező, amely motiválná Önt a hagyományos magyar szőlőfajtákból készült borok gyakoribb fogyasztására?

A hagyományos magyar szőlőfajtákból készült borok gyakoribb fogyasztását motiváló tényezők széles skálán mozognak a válaszadók körében. Néhányan a magyar borok gyakoribb fogyasztását az ár-érték arány javulásával és az elérhetőség növekedésével összekapcsolva említik, miközben mások a borkóstolók és ismertető előadások szélesebb körű elérhetőségét említik a motiváció forrásaként. Emellett a minőség és az organikus szőlőfeldolgozás is kiemelt tényezők között szerepel. Azok, akik már magyar bort választanak, a minőséget és a versenyképes árat részesítik előnyben, valamint fontosnak tartják a magyar borok népszerűsítését a marketing és a címkén történő kiemelés révén. Mások pedig egyszerűen azért fogyasztanak gyakrabban a magyar bort, mert származásától vagy az íztől függetlenül megbíznak benne, hogy magyar termék. Az ár, az elérhetőség, a minőség, az ismertető előadások és a magyar szőlőfajta hírnevének fenntartása kulcsfontosságúak lennének a motiválásban, hogy több ember fogyassza a hagyományos magyar borokat.

7.1 Kérdőív összefoglalása és konklúziók

A szakdolgozat középpontjában az elmúlt évszázadokban zajló magyar szőlőfajta-választék változásai és a szocializmus reformjainak hatása állt. A kutatás keretében készített kérdőív segítségével a három hagyományos magyar szőlőfajta, a Furmint, a Hárslevelű és az Ezerjő népszerűségét és ismertségét vizsgáltam. A kérdőív első része demográfiai adatokkal kezdődött, és azt célozta meg, hogy az életkor alapján megállapítsam, mennyire befolyásolja a szocializmus időszakában születettek és élők szőlőfajta-választását.

Az eredmények azt mutatták, hogy a Furmint a legismertebb és leggyakrabban kóstolt magyar szőlőfajta volt, míg az Ezerjő kevésbé ismert. A válaszadók nagy része leggyakrabban ünnepnapokon ivott magyar szőlőfajtákból készült bort, és a többség rendszeresen fogyasztott bort. Amikor a válaszadóknak a három szőlőfajta közül kellett választani, a Furmintot választották a legtöbben. Az is kiderült, hogy a válaszadók számára az eredet (magyar vagy világfajta) kevésbé volt fontos a borvásárlás során, míg az ár, az elérhetőség, a minőség és a marketing hatással lehet a gyakoribb magyar borfogyasztásra. A kutatás rámutat arra, hogy a magyar szőlőfajtákból készült borok iránti érdeklődés növelése érdekében fontos a marketing erősítése, az ár-érték arány javítása és a borok szélesebb körű elérhetőségének biztosítása. Emellett az eredet hangsúlyozása és az ismeretterjesztés is hozzájárulhat a magyar szőlőfajtákból készült borok népszerűségének növekedéséhez. Az eredmények alapján a

jövőbeni marketingstratégiák kialakításánál fontos figyelembe venni a válaszadók preferenciáit és szokásait a borvásárlás terén.

8 Összefoglalás

A szakdolgozatom elsőszámú célja az volt, hogy bemutassam hogyan alakult át a hagyományos szőlőfajta-választék a szocialista időszak alatt. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy mennyiségi szempont alapján az őshonos magyar szőlőfajták folyamatosan csökkenő tendenciát mutatnak. A szőlőfajta választékra erősen ható, több jelentős esemény következtében alakult ki a jelenlegi érvényes fajtaválasztékban található 6 darab őshonos szőlőfajta.

A szocialista időszakban erőteljesen átalakult a fajtaválaszték, hiszen számottevően nőtt a telepíthető új fajták száma, amivel ellentétben csökkent a régi időkben engedélyezett fajták száma.

A szocializmus első időszakában az 1970-es évekig a szőlőtermesztésben a magyar fajták iránti vonzalom erőteljes volt. Hittek abban, hogy az őshonos fajták nagyüzemi termesztésben arányos növekedést fognak mutatni mennyiségi számokban. Azonban ezek a fajták többnyire nem voltak képesek teljesíteni az elvárt eredményeket. Ezen okból kifolyólag a területi arányuk csökkenésnek indult.

A szakdolgozatom második fontos kérdése az volt, hogy magyar társadalomban a jelenlegi átlagfogyasztó mennyire ismeri, milyen arányban választja és fogyasztja az általam választott 3 őshonos magyar szőlőfajtát. A kutatásban online kérdőív segítségével arra az eredményre jutottam, hogy a magyar fogyasztók a Furmint fajtát tartják a legismertebbnek. Az általam feltett kérdések közül, ami a 3 fajta rangsorolására vonatkozott, azokban minden alkalommal a Furmint végzett az első helyen. A másik kettő szőlőfajta a Hárslevelű és az Ezerjő fajták voltak. Az ő esetükben elmondható, hogy egy sokkal erőteljesebb telepítési elterjedésre, valamint egy határozott és erős marketing kampányra volna szükség.

Kijelenthető, hogy a magyar szőlőtermesztésben tevékenykedők mindig kitartottak és hűek maradtak az itt termő őshonos szőlőfajtákhoz. A történelem során bekövetkezett „csapások”, valamint a politikai ideológiák gyakran megnehezítették e fajták fentmaradását. Azonban egyes fajták így is ismertek tudtak maradni a XXI. századi fogyasztók számára.

9 Szakirodalmi áttekintés

9.1 Könyv alapú források

- HAZSLINSZKY GABRIELLA (2018) A borkészítés, mint eredetvédelmi probléma és ennek változásai a Tokaji borvidéken, p. 11
- LŐRINCZ ANDRÁS-SZ. NAGY LÁSZLÓ-ZANATHY GÁBOR (2015) Szőlőtermesztés, Budapest: Mezőgazda Kiadó. p: 30-32, 134-137, 241-260, 331-343
- CSOMA ZSIGMOND (2012) Hagyomány és modernizáció a magyar paraszti szőlő- és borgazdálkodásban (20. század, 21. század eleje) In: Tradíció és innováció a 20. századi magyar paraszti gazdálkodásban. Eger, Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó., p. 42-69
- DR. KELETI KÁROLY Magyarország szőlőszeti statisztikája. 1860–1873. Kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal, Budapest, 1876. Eggenberger biz. (E czimen is Nemzetközi statisztika Szőlőszet I.)
- ROMSICS IGNÁC (2010-03-31) Magyarország története a XX. században
- SZILÁGYI EDIT (2022) A Mátrai borvidék története a II. világháború után és fejlődésének iránya a rendszerváltozás után, p. 6-11
- BENYÁK ZOLTÁN-DÉKÁNY TIBOR (2003) Magyar borok és borvidékek, Budapest, Corvina Kiadó, p. 20

9.2 Online forrás

- ISMERETLEN SZERZŐ (2023) In.: <http://borneked.hu/borlexikon/bortudomany/bortortenelem/a-pusztito-filoxera-1874-1914.html> (letöltés dátuma:2023.09.02)
- MARTON SZABOLCS (2017) A szerémi szőlők édes nedűje – Középkori boraink királya [Digitális kiadás.] In: [eletestudomany.hu https://eletestudomany.hu/a-szeremi-szokok-edes-neduje-kozepkori-boraink-kiralya/](https://eletestudomany.hu/a-szeremi-szokok-edes-neduje-kozepkori-boraink-kiralya/) (Letöltés dátuma: 2023.07.18.)
- DR. MÉSZÁROS GABRIELLA A magyar bor története <https://bor.hu/a-magyar-bor-tortenete> (Letöltés dátuma: 2023.08.23.)
- KATONA CSABA (2021) Buda és a borok a középkorban <https://bor.hu/magazin/buda-es-a-borok-a-kozepkorban> (Letöltés dátuma: 2023.09.11.)

- KIELMAYER KRISTIAN (2009) Kis magyar bortörténelem II.- A középkorimagyar borkultúra https://www.boraszportal.hu/hirszuret/kozepkori_magyar_borkutura-935 (Letöltés dátuma: 2023.09.02.)
- TOMPA IMRE, Modernizációs hiányosságok. Tokaj a rendszerváltás előtt 2018 (online forrás: www.rubicon.hu) (Letöltés dátuma: 2023.08.23)
- FILEP ISTVÁNNÉ – GYŐRI KLÁRA (Szék, 1900–Szék, 1975) (Online forrás: <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-316.html>)
- Krónikás (2017) Az isteni nedű - [Digitális kiadás.] In: diosgyorivar.hu Az isteni nedű | Diósgyőri vár (diosgyorivar.hu) (Letöltés dátuma: 2023.08.22.)
- ISMERETLEN SZERZŐ (2021) Őshonos fehérszőlőfajták Magyarországon 2. rész - A hárslevelű és a juh fark [Digitális kiadás.] In: boraszportal.hu Őshonos fehérszőlőfajták Magyarországon 2. rész - A hárslevelű és a juh fark (boraszportal.hu) (Letöltés dátuma: 2023.08.22.)
- ZELNIK B. (2017) Az ősi furmint nyomában [Digitális kiadás.] In: magyaridok.hu Az ősi furmint nyomában | Magyar Idők (magyaridok.hu) (Letöltés dátuma: 2023.08.22)
- A földterület <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/293.html> (Letöltés dátuma: 2023.09.02)
- Az emberi tényező <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/324.html> (Letöltés dátuma: 2023.09.02)
- Agrárpolitika és irányítás <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/323.html> (Letöltés dátuma: 2023.09.02)
- A mezőgazdaság közgazdasági viszonyai <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/299.html> (Letöltés dátuma: 2023.09.02)
- A mezőgazdaság helyzete és arányai a nemzetgazdaságban <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/322.html> (Letöltés dátuma: 2023.09.02)
- SIPOS PÉTER (1997) Magyarország a második világháborúban <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/i-j-F0A5C/jurcsek-terv-F0A96/>, p. 538 (Letöltés dátuma: 2023.09.02)
- VARGA ZSUZSANNA (2018) Az Új gazdasági Mechanizmus elfeledett sikertörténete: a termelőszövetkezeti szektor http://real.mtak.hu/146205/1/2018_2_varga_zs.pdf (Letöltés dátuma: 2023.09.02)

ISMERETLEN SZERZŐ, A borkultúra néprajzi képe In.: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/ii-gazdalkodas-4/paraszti-gazdalkodas-378/szolomuvel-es-boraszat-985/a-hazai-szolo-es-borkultura-neprajzi-kepe-99C/a-termoszolok-muvelesenek-eves-ciklusa-9C9/a-szolo-metszese-9E0/> (Letöltés dátuma:2023.08.29)

Magyar Nemzet, 1962. november (18. évfolyam, 256-280. szám)1962-11-09 / 262. szám
https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarNemzet_1962_11/?pg=92&layout=s (Letöltés dátuma:2023.09.11)

KIELMAYER KRISTIAN – HERCZEG ÁGNES, Hárslevelű <https://bor.hu/szolofajtak/fehershazaj-fajtak-feherbor-stilusok/harslevelu> (Letöltés dátuma:2023.08.29)

ISMERETLEN SZERZŐ In.: <http://ezerjonap.hu/szolofajta/> (Letöltés dátuma:2023.08.29)

Amerikai Magyar Népszava, 1974. szeptember-december (84. évfolyam, 39-52. szám)
https://adt.arcanum.com/hu/view/AmerikaiMagyarNepszava_1974_2/?query=Sz%C3%A1k&pg=144&layout=s (Letöltés dátuma:2023.09.24)

10 Köszönetnyilvánítás

Köszönetet szeretnék mondani Dr. Varga Zsuzsanna témavezetőmnek, aki egy ötlettel megadta az irányt a dolgozat elkészítéséhez, valamint hálás vagyok értékes jó tanácsaiért és biztatásáért. Továbbá, szeretném megköszönni neki a könyveket, irodalmi jegyzékeket, cikkeket és szakmai feljegyzéseket, amiket ajánlott a szakdolgozat elkészítésével kapcsolatban.

11 Nyilatkozatok

11.1 Konzulensi nyilatkozat

Demeter Zalán (hallgató Neptun azonosítója: K8UFDF konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védeésre javaslom / **nem javaslom**².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*³

Kelt: _____ 2023 _____ év _____ november _____ hó _____ 12_ nap

Konzulens aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.

11.2 A szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Demeter Zalán
A Hallgató Neptun kódja: K8UFDF
A dolgozat címe: A szocialista időszak hatása a hagyományos magyar szőlőfajtákra
A megjelenés éve: 2023
A konzulens intézetének neve: Szőlészeti és Borászat Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Szőlészeti Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsgabizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

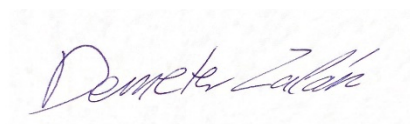
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2023.11.11, Budapest

Hallgató aláírása